

Rast u vjeri djece i mladih uz očeve

Josip JAKŠIĆ

Svakom je čovjeku potrebno životno mjesto u kojem se osjeća sigurnim, prihvaćenim i ljubljenim. Takvo mjesto, koje može više ili manje ispuniti svakom čovjeku te težnje, jest obitelj. Svatko u obitelji: otac, majka, dijete, ima svoju ulogu i zadaću koja mu je donekle unaprijed dodijeljena, te je mora ispuniti ako želi biti sretan on sâm, a da bi bili sretni s njim i oni koji su po obitelji dio njegova života.

Još uvijek su u našem društvu očiti pokazatelji i težnje tih uloga u obitelji, premda u mnogočemu u emancipiranoj obitelji oni više ne stoje.¹ Spomenute uloge u svojoj osnovi izgledaju ovako:

– Žena pripada uz ognjište, u kuću, uz djecu. Ona daje obitelji ton: ljubav, toplinu i nježnost. Ona je srce obitelji. Postoji i poslovice koja ima svoju težinu: »Obitelj je takva, kakva je žena.«

– Muž, naprotiv, mora raditi i donijeti kući novac. Daje obitelji sigurnost i red. On je oslonac obitelji. Zato je on u kući gospodar, budi u ukućanima strahopoštovanje.

– Djetetova uloga je da se odgaja i da raste u dobi, mudrosti i znanju, a roditelji su tu da mu to omoguće.

Htjeli mi to priznati ili ne, svi smo svjesno ili nesvjesno odrasli s ovim klišeom uloga, s time se uvijek iznova sučeljujemo u odgoju i okolini.

Svjedočanstvo tome je i okvirna tema ove Obiteljske ljetne škole: »Mjesto i uloga oca u obitelji«, i to s opravdanim razlogom, jer se o ulozi oca u obitelji i u odgoju danas malo govori. Razmišljanje je više usmjereno, pod utjecajem feminističkog pokreta, na ženu.² Kad se obrađuje pojam odgoja djece, obično se tretiraju oba roditelja pod istim vidom, tako da se govori o prenošenju vjere u obitelji ne dijeleći uloge oca i majke.³ Nema dvojbe da obitelj treba promatrati kao osnovnu stanicu ljudskog društva i Crkve u njenoj cjelini, gdje se tek u pravom smislu te riječi događa čovjek. Jer, niti je otac potpun čovjek, niti je to majka, a dijete je tek ovisno od njih da jednom uz njihovu pomoć postane zreo čovjek – za druge. Ovdje dolazimo do teološke sličnosti čovjeka s Bogom

1 Usp. J. BALOBAN, Položaj pojedinih činilaca unutar obitelji, u: *Hrvatska kršćanska obitelj na pragu XXI. stoljeća*, str. 26-39.

2 Ilustracije radi vrijedno je navesti: poznati njemački časopis za vjeronauk, katehezu župne zajednice i za crkveni rad s mladeži: *Katechetische Blätter* (Kösel Verlag, München), posvećuje feminističkim pitanjima cijeli broj 12, godine 1985, a idućih godina, u svakom godištu po jedan ili više članaka.

3 Ovo se općenito odnosi na članke u pedagoškim i katehetskim časopisima, a ne na cjelovitija djela kojima se i ovdje obilato služimo.

koju nalazimo u objavi Boga koji je Trojstvo i u čovjeku koji je u obitelji trojstvo.

Objava Presvetog Trojstva temelj je kršćanske vjere i iz te Objave o jednakosti Osoba izvode se sva prava svake ljudske osobe na zemlji. Zato ćemo se zapitati, što objava Trojstva znači za život obitelji. Što znači relacija ljubavi u Bogu koji je Trojstvo, i korelacija te ljubavi u čovjeku koji je također slika toga Trojstva, trojstvo kao »otac + majka + dijete = čovjek«? Želimo kroz sliku zemaljskog oca otkriti Boga Oca i pokazati što ta sličnost znači za rast djece i mladih u vjeri.⁴

Dok najavljujemo smjer razmišljanja i promatranja o zadanoj temi »Rast u vjeri djece i mladih uz očeve«, treba istaknuti da, uz sav idealni govor o očevoj ulozi za rast vjere, u našoj obitelji iz konkretnog života prvo mjesto pripada majci, dok je u povijesti, kako ćemo vidjeti, počevši od stare židovske obitelji, tu prvu ulogu, bar pred javnošću, imao otac.⁵ Uloga oca i danas je nezamjenjiva s obzirom na rast djece i mladih u vjeri, osobito radi stvaranja slike o Bogu kao Ocu, koja se kroz dob sazrijevanja mijenja.

1. Očeva uloga u prenošenju vjere u prošlosti

Poznato je da je u Starom Zavjetu o blagdanima i kućnoj liturgiji, napose pri slavljenju Pashe, otac (djed) bio glavni prenositelj i odgojitelj vjere u velikoj židovskoj obitelji. Po tumačenju naučenih formula, molitava i izričaja, kao što su dnevna molitva »Šema Izrael – Čuj Izrael« (Pnz 6,4-9), poznati židovski *credo* kao prva kateheza povijesti spasenja (Pnz 26,5-10), te temeljni izričaj »Zakona – Dekaloga« (usp. Izl 20,2-17 i Pnz 5,6-21), utkala se vjera u svagdašnji život. Dnevna obiteljska molitva bila je svagdašnji navještaj i obnova i dozivanje u pamet zakonskih propisa, i to tri puta na dan:

»Čuj Izrael! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan! Zato ljubi Jahvu, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom! Riječi ove što ti ih danas naređujem, neka ti se urežu u srce. Napominji ih svojim sinovima. Govori im o njima kad sjediš u kući i kad ideš putem; kad liježeš i kad ustaješ. Priveži ih na svoju ruku za znak, i neka ti budu kao zapis među očima! Ispiši ih na do vratnicima kuće svoje i na vratima svojim!« (Pnz 6,4-9).

4 Pokušaj ovakve kateheze vidi u priručniku za prvu godinu vjeronauka: J. JAKŠIĆ, *Bog je s nama*, Đakovački Selci 1989, str. 18, 6. Bog stvara čovjeka i ženu.

5 U židovskom narodu, sinovi i kćeri, do otprilike četvrte godine života, prepušteni su majčinoj brizi, kojoj ponekad pomažu dojilje, zatim, dok je odgoj kćeri bio praktički povjeren majci (iako pod očevim nadzorom), odgoj sinova bila je očeva zadaća. (Vidi: G. GATTI, *Katehetska zadaća obitelji u suvremenoj Crkvi*, KSC, Zagreb 1981, str. 62, Proročka uloga roditelja.)

Tipičan primjer obiteljske kateheze gdje najmlađi član pita oca što mi to slavimo, a on mu potanko tumači: nalazimo se u pashalnoj svečanosti.⁶ U Ponovoljenom zakonu to je zgusnuto zabilježeno:

»A kad te sutra zapita tvoj sin: što su te upute, zakoni i uredbe, što ih je Jahve, Bog vaš, vama propisao – kaži svome sinu: 'Bili smo faraonovi robovi, u Egiptu, ali nas je Jahve izveo iz Egipta jakom rukom. Na naše je oči Jahve učinio velike i strašne znakove i čudesa protiv Egipta, protiv faraona i protiv svega doma njegovog, a nas je odande izveo da nas dovede i dade nam zemlju koju je zakletvom obećao ocima našim. I naredio nam je Jahve da sve ove naredbe vršimo u strahopoštovanju prema Jahvi, Bogu svome, da bismo uvijek bili sretni i da živimo, kao što je to danas« (Pnz 6,20-25).

Izravno od oca ukućani i djeca slušaju navještaj Božje riječi. Biblijskom izvješću nije svrha samo obavijest iz prošlosti, nego buđenje vjere u sadašnjosti, u onom što se sada događa. Zato prigodom prinošenja prvih plodova obredna isповijest kao prvo vjerovanje Izraelca glasi:

»Moj je otac bio aramejski lutalac koji je sa malo čeljadi sišao u Egipat da se skloni. Ali je ondje postao velikim, brojnim i moćnim narodom. Egipćani su s nama postupali loše, tlačili su nas i nametnuli nam teško ropstvo. Vapili smo Jahvi, Bogu otaca svojih. Jahve je čuo vapaj naš, vidje naš jad, našu nevolju i našu muku. Iz Egipta nas izvede Jahve moćnom rukom i ispruženom mišicom, velikom strahotom, znakovima i čudesima. I dovede nas na ovo mjesto i dade nam ovu zemlju kojom teče med i mlijeko. I sad evo donosim prvine plodova sa tla što si mi ga, Jahve, dao« (Pnz 26,5-10).

Otac se ne ograničuje isključivo na tumačenje svojoj djeci, nego im polaže račun o svom osobnom iskustvu vjere i jamac je vjerničke tradicije cijelog naroda, nastojeći je ucijepiti u srce svoje djece i predati je budućim naraštajima.⁷ Bog kaže: »Zato pazi i dobro se čuvaj da ne zaboraviš događaje što si ih svojim očima vidio; neka ti ne iščeznu iz srca ni jednoga dana tvoga života; naprotiv pouči o njima svoje sinove i sinove svojih sinova« (Pnz 4,9-10).

Uz odgojno katehetsku ulogu otac obnaša i autentičnu svećeničku funkciju. Patrijarsi prenose Božji blagoslov na djecu. Posebno se spominje blagoslov Izaka (Post 27,27-29) i Jakova (Post 48,15; 49,22-29). Otac predsjedava obredima i prinosi žrtve, što posebno dolazi do izražaja o spomenu Pashe. To je bila kateheza kroz život i za život. Od jednog do

6 Što je bila Posljednja večera prema Starom savezu? – Ili, kako su Izraelci slavili Pashu? Vidi razmišljanje, u: J. JAKŠIĆ, *Bog je s nama. Kateheza za vjeroučitelje i roditelje kao pomoć za odgoj djece u vjeri. Priprema za Euharistiju*, KS, Zagreb 1986, str. 161-162.
7 Usp. Biblijska obiteljska vjerska predaja, u: G. GATTI, *Katehetska zadaća obitelji u suvremenoj Crkvi*, Zagreb 1981, str. 61-65.

drugog blagdana dijete se upućuje u obrede i produbljuje velike istine izraelskog »Vjerovanja«.

Prva Crkva je metode prenošenja vjere preuzela iz Staroga zavjeta, ali je počela stvarati nove modele s obzirom na novonastalu situaciju svoga početnog hoda.

U Novom zavjetu govor je o »kući«: koja osoba pripada u kuću, pribrojava se kući. Tako npr. Mk 10,29: »... tko ostavi kuću, ili braću, ili sestre, ili majku ili oca ili djecu, ili polja...« Kući dakle pripada i posjed, a prema rimskom zakonu i robovi, služinčad i sve što spada pod vlast oca obitelji. Obitelj na početku Crkve u biološkom smislu rodbinskih odnosa nije imala neku važnost. Dapače iz Evanđelja se osjeća relativiziranje obitelji. Isus pita: »Tko je majka moja i braća moja?« (Mk 3,34). *Pojedinci* će biti pozvani na nasljedovanje, u narod Božji, to jest Crkvu. Oni postaju braća i setre, dok u obiteljima dolazi do razdora (Lk 12,51-53).

Tako je to bilo u apostolsko i postapostolsko vrijeme do IV. stoljeća, kad i završava vrijeme katekumenata slobodom kršćanstva i uspostavljanjem novog načina života Crkve. Od tada ne samo obitelji nego čitavi narodi ulaze u Crkvu. To je vrijeme sv. Aurelija Augustina (354-430),⁸ koji udara temelje i današnjem načinu katehiziranja, i vrijeme sv. Ivana Zlatoustog (+ 407) koji kršćansku obitelj potkraj IV. stoljeća naziva kućnom Crkvom. U jednoj propovijedi sv. Ivan Zlatousti govori: »Kad dodete kući, ne skrivajte samo zemaljski stol nego i duhovni. Muž neka govori o tome što se ovdje čulo. Žena mora paziti da djeca, a također i članovi kuće to nauče. Tako će vaša kuća postati Crkva.«⁹ Drugi put poziva roditelje, a osobito oca: »Učini svoju kuću Crkvom, jer ti je jednom položiti račun o vječnom spasenju tvoje djece i služinčadi.«¹⁰ Jednom drugom zgodom veli:

»Ja sam među vama samo jednom ili nekoliko puta u tjednu. Ti pak imaš stalno učenike između svojih četiri zida. Navečer i kod stola i za

8 Sveti Augustin, hiponski biskup, u osnovnom je obliku izradio svojim djelima teoriju kršćanske kateheze koja i danas ima za crkvene dokumente veliku važnost. Posebno preporučuje Augustin metodički oblik učenja razgovorom (*interrogatio*). Prema ondašnjem običaju vodio se tako da bi učenici postavljali pitanja, teškoće, nejasnoće, a katehete odgovarali. U nas su u novije vrijeme prevedena i prokomentirana neka katehetska djela sv. Augustina, u Biblioteci Službe Božje, Makarska, *Poučavanje nepoučenih*. Preveo, napisao uvod i bilješke Marijan Mandac. SB, Makarska. *Rukovet*, Isto 1990. Naslov izvornika: *Enchiridion ad Laurentium sive De fide, spe et charitate*. Uz navedeno, vrijedno je spomenuti da je spis sv. Augustina *De doctrina Christiana* pre-tiskan s venecijanskog izdanja još g. 1771. u Zagrebu. Naslovom nas podsjeća na naš prvi poznati pučki mali katekizam iz g. 1578. što govori koliki je Augustinov utjecaj i na našem tlu i u našoj katehezi.

9 Navedeni citati sv. Ivana Zlatoustog uzeti su i prevedeni iz knjige, D. EMEIS – K.H. SCHMITT, *Handbuch der Gemeindekatechese*, Herder Verlag, Freiburg im Breisgau, 1986.

10 *Isto*, str. 157.

vrijeme čitavog dana možeš poučavati svoju ženu, svoju djecu i svoje slugu.«¹¹

Zanimljivo je da Crkva od toga vremena do prosvjetiteljstva nije morala obitelji posvećivati posebnu brigu. Kršćanska kuća bila je sama po sebi razumljiv prostor za kršćanski život. Velika srednjovjekovna obitelj ne prestano se je susretala u cjelini sa svim realnostima života, od rođenja pojedinog člana pa do smrti. Propovijedima se pridavala velika važnost. Bile su tematske i ciklički raspoređene: o Vjerovanju, Očenašu, zapovijedima, krepostima, djelima milosrđa i Isusovu Govoru na gori, o grijesima itd. Planske kateheze za djecu nije bilo, ali su roditelji kod kuće razgovarali sa svojom djecom o onome što su zajedno čuli u crkvi. Unatoč svemu, vladalo je uz nepismenost i veliko vjersko neznanje. Povod Martinu Lutheru za pisanje katekizama, koji su bili plod njegovih propovijedi, bila su mučna iskustva koja je stekao kao vizitator g. 1528, kada je doživio veliko neznanje i puka i svećenstva. Zato je namijenio *Veliki katekizam* za pouku neukih i djece u obiteljima a *Mali katekizam* župnicima i propovjednicima.¹² Na katoličkom se području s Petrom Kanizijem katekizam preselio u škole.¹³ S nastankom malih obitelji početkom industrijalizacije ne obraća se pastoralna briga Crkve na obitelj, nego na takozvane prirodne staleže: žene, muževe, mladiće i djevojke. Sjetimo se samo staleških propovijedi pučkih misija do danas. Tek u našem stoljeću počela se ponovo pravo vrednovati obitelj s obzirom na odgoj u Crkvi. Taj bismo preokret mogli označiti *uvodenjem* blagdana Svete Obitelji 1921. godine. Od tada se sve više govori o obitelji, poglavito na taj blagdan. Kad je Drugi vatikanski sabor dao obitelji divno ime – »domaće svetište Crkve«¹⁴ i »kućna Crkva«¹⁵ – u kojoj bi roditelji morali biti za svoju djecu prvi svjedoci vjere, riječju i primjerom, Sabor se vraća na govor sv. Ivana Zlatoustog.

2. U slici vlastitog oca otkriti lik Boga Oca

Poznato je da Biblija zabranjuje zbog pogibli od idolopoklonstva predočivanje Boga u slikama (usp. Pnz 4,16); ali je isto tako poznato da imamo upravo u Bibliji Staroga i Novoga zavjeta bezbroj momenata, kada

11 *Isto*. Usp. i G. GATTI, Vjerski odgoj u obitelji kroz kršćansku tradiciju, u: *Katehetska zadaća obitelji u suvremenoj Crkvi*, KSC, Zagreb 1981, str. 69-91.

12 A. LÄPPLE, *Katechese im Mittelalter i Das Katechetische Anliegen Martin Luthers*, u: *Kleine Geschichte der Katechese*, Kösel Verlag, München 1981, str. 64-65; 93-104.

13 Martin Luther izričito pripominje u predgovorima svojih katekizama da je katekizam kratak izvadak i prijepis iz Svetog pisma, ili da je u katekizamskim formulama (zapovijedi, vjera, molitva) ukratko sažeto najjednostavnije sve što nalazimo u Svetom pismu. Katolički katekizmi su bili više teološki i apstraktni.

14 D. EMEIS – K.H. SCHMITT, *nav. dj.*, str. 159. bilj. 16.

15 AA 11

se u njoj sveti pisci na zaobilazni način, upravo u slici, žele približiti Bogu. Tako susrećemo Boga kao lončara i vrtlara, kao pastira i vinogradara, kao oca i majku, kao kralja i supruga. Iznad svega tu su Isusove prisposode koje nam na neizreciv način govore o približavanju Boga u slici. U toj mnogostrukosti slika ne nalazimo neku fiktivnu sliku o Bogu, već mnogostrukost u izričaju Misterija tj. Otajstva Božjega. Svaka stvorena slika o Bogu označuje samo jedno Božje svojstvo. Ona nam ne govori toliko kakav je Bog, nego kako se on prema nama odnosi. U tom Božjem op-hođenju s ljudima najljepša slika za ljude je da nam je Bog Otac, ili da se on odnosi prema nama kao otac.¹⁶ Jasno je da u Starom savezu Boga kao Osloboditelja, Kralja ili Gospodina, nije bilo lako nazvati Ocem. U cijelom Starom savezu nalazimo samo 15 puta da se Boga naziva Ocem naroda ili njegova kralja. Zato je novost u Novom savezu kad se Isus obraća Bogu kao svome Ocu. Uz to Isus potiče svoje učenike da ga u tome slijede. Taj novi odnos spram Boga znači za Isusa u odnosu prema ljudima mnogo više nego običan način izražavanja. Taj novi odnos stvara blizinu, mogućnost sporazumijevanja, premošćuje razdaljine između svih strana, vertikale i horizontale, zaživljuje osjećaj pripadnosti i rodbinstva s Bogom i ljudima. U najkraćem Evanđelju po Marku Isus nazivlje Boga svojim Ocem svega tri puta, dok ga kod Ivanova Evanđelja oslovljava Ocem oko sto puta.¹⁷ Poznato je da se po objavi Presvetog Trojstva kršćanstvo razlikuje od svih drugih religija. Isto tako je poznato da je izvješće Svetog pisma o stvaranju čovjeka ključ za poznavanje čovjeka.¹⁸ »Reče Bog: Na-činimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da vladaju...!« (Post 1,26). Valja razmotriti što se u citiranoj rečenici veli o Bogu, što o čovjeku i uočiti u čemu je čovjekova sličnost Bogu. Najprije proizlazi iz riječi »Reče Bog« da je Bog pojedinačan, singularan; iz riječi pak »Na-činimo čovjeka« proizlazi da je čovjek pojedinačan, singularan, a iz riječi »da vladaju« vidljiva je čovjekova mnoštvenost, pluralnost. Očigledna je sličnost u tome što je čovjek i singularan i pluralan kao što je i Bog singularan i pluralan. Nakon tog prisjećanja prijedimo na obitelj. Čovjek je, kako izvodimo iz konteksta Post 1,26-27, sličan Bogu po dvojemu: po vladalaštvu nad prirodom i po sigularno-pluralnoj strukturi, po individualnosti i po socijalnosti. Kako vidimo iz objave Božjeg života, u Novom savezu napose, temelj Božjeg i ljudskog života je trojstvo. Svatko zna da Presveto Trojstvo nije obitelj u naravnom smislu riječi; ali je isto tako istinito da

16 Vielfalt der Gottesbilder, u: H. LANG – M. HÜLZ, Von Gott in Bildern sprechen?, *Katechetische Blätter*, 1/88, str. 16.

17 Usp. E. BECK, Stichworte zum Vaterunser. Vater–abba–pater, u: *Katechetische Blätter*, 8/87, str. 587.

18 I. GOLUB, *Čovjek slika Božja (Post 1,26). Prinos dogmatskoj antropologiji*, Zagreb 1968 (ciklostilom). Isti: Darovana slika, u: *Prijatelj Božji*, Naprijed, Zagreb 1990. Drugi dio, str. 91-231. Isti: *Prisutni. Misterij Boga u Bibliji*, GK, Zagreb 1969.

pojmovi očinstva i sinovstva nalaze u Bogu apsolutno objektivnu podudarnost. Smatramo stoga da se u čovjekovu društvenom otvaranju, bez namještaljki, može naći na-čin na kojim se ostvaruje sličnost Bogu, te posebice u obiteljskoj jezgri uočiti najtipičniji i najdublji trenutak tog nasljedovanja Boga u naravnom redu.¹⁹

Potrebno je sada upitati se: što je Bog time htio kad nam je objavio svoj nutarnji život, koji mi, iako smo Božja slika, ne možemo do kraja shvatiti.

Možemo reći da se u takvoj perspektivi vjere otkriva kvaliteta ljubavi Boga Oca, a brak postaje znakom Novoga saveza, obitelj pak biva »kućna Crkva« u kojoj se kroz njenu zajednicu doživljava ljubav Oca, Sina i Duha Svetoga u konkretnoj zajednici. Bračni par se poziva na ostvarivanje duboke prisnosti, koja vidljivo, makar samo na ograničen način, otkriva tajnu Božjeg zajedništva, jednog u tri osobe. Nije Biblija slučajno odabrala iskustvo bračne ljubavi, kad govori o tajni Božje ljubavi, koja je u isto vrijeme zajedništvo života i različitost osoba. Kroz iskustvo očinstva i maj-činstva kršćanski roditelji ne otkrivaju samo moć Boga stvoritelja života – koji im se predstavlja kao tajna – nego i sliku svog očinskog lika. Oni u braku žive svoj bračni život kao znak (sakrament) i potpuno ostvarenje Božjeg saveza. Ta zadaća produžuje se u traženju sakramenta krštenja za dijete. Krstiti dijete za roditelje znači naviještati da je Božja ljubav preko njih sišla na njihovo dijete. Božju ljubav ne treba tražiti izvan ili iznad, nego unutar ljudskog očinstva, jer se tu otkriva u svojoj konkretnosti i punoj svojoj snazi. U krštenju se susreću Božansko i ljudsko očinstvo, obitelj dobiva oznake »kućne Crkve«.

Donoseći svoje dijete na krštenje, kršćanski roditelji:

– *zazivaju Boga Oca* da On vodi i podupire njihovu ljubav; da ta ljubav bude jasniji izraz njegove ljubavi, kako bi ga bolje predstavljali;

– *naviještaju* da se njihovo očinstvo potpuno ostvaruje kada se živi u rađanju djece Božje, i kada ih vodi da u sebi usavrše zrelost Isusa Krista;

– *mole da*, već na samom početku, Duh Sveti blagoslovi i posveti čin rođenja njihova djeteta, sa svim bogatstvom sadržaja, jer vjeruju da Bog po svojoj slobodnoj i besplatnoj inicijativi spašava svakog čovjeka u samom korijenu njegova bića;

– *traže* da kršćanska zajednica bude solidarna s njima u stvaranju ozračja vjere i ljubavi koje bi dopustilo djetetu kršteniku da otkrije svoje sinovstvo u Bogu.²⁰

19 Usp. Sadržaji i trenuci obiteljske kateheze. Posebno točka b) Zajednički život, u: G. GATTI, *Kathetska zadaća obitelji u suvremenoj Crkvi*, str. 99-104, ovdje upozorujemo na str. 100.

20 Isti, *Lik Boga Oca*, str. 140-141. Oznake kućne Crkve i svake zajednice Crkve prosuđuju se iz oznaka Pracrkve koje se očituju u Dj 2,42 sl. To su: evangelizacija, liturgija, koinonija, diakonija.

To pokazuje da se sva nastojanja roditelja oko promicanja odgoja ucjepljuju u *dimenziju vjere* koja izričito izvire iz krštenja iz kojeg proizlazi novost odgojnog odnosa u sličnosti čovjeka s Bogom. Krsteći dijete, roditelji s njim uspostavljaju novi odnos da bi ono moglo – naprije nesvjesno a potom i svjesno – uočiti svoj sinovski položaj u odnosu prema Bogu, kako bi moglo otkriti Božju sliku u sebi i roditeljima. Tako se krštenjem, iz sakramentalnog znaka, rađa vjera za kršćanski suživot.

3. Uloga oca za rast vjere u obitelji

Prelazimo od teološkog promatranja slike Boga Oca i sličnosti čovjeka s Bogom, na konkretno promatranje očeve uloge za rast u djetetovoj vjeri od najranije dobi do razdoblja kada se mladić i djevojka spremaju na preuzimanje roditeljskih dužnosti.²¹

Očeva uloga već prije djetetova rođenja očituje se u brizi za vanjske uvjete života, u svjedočenju ljubavi koja je potrebna za moralno i duhovno stanje majke. Otac već tada daje, uz nježnost i sigurnost, smirenje i ohrabrenje. Tako je on već prije rođenja posredno ali uspješno odgojitelj svoga djeteta.

Kad se dijete rodi, tu ljubav koju majka također prima od svoga muža kao nježnost i sigurnost, ona pruža djetetu. Kako dijete raste, tako raste i neposredan očev utjecaj na njega. Sigurno da dijete promatrajući odnos majke prema ocu, a otac katkada i zamjenjuje majku, otkriva vrijednost svoga oca. Isto tako po pojedinim crtama lica, tijela i reakcijama, otac pomalo prepoznaje sebe u djetetu. Jasno je da se u to vrijeme vjerski odgoj ne događa poučavanjem riječju, već samo kršćansko ozračje, kršćanski život roditelja, kršćanski način ophođenja s djetetom posjeduje ono bitno za odgoj vjere ove dobi.²²

Od druge do šeste godine djetetova života sve se više razgraničava uloga majčina i očeva svijeta u djetetovu odgoju. Majčin je svijet kuća. Tu ona dijete čuva, njeguje, pruža mu nježnost i odmor. Očev svijet je pun inicijative i snage. Otac je za dijete u tom razdoblju života »bog« tog tajanstvenog svijeta, svijeta budućnosti i osvajanja, u koji će i dijete kasnije ući.

Dijete se ocu divi. On je njegov ponos. Ali, otac ga i zastrašuje pa ga mora poštivati. Čini se da je u toj dobi bitan odnos prema ocu. Otac daje vrijednost djetetu. On ga upućuje u dužnosti, vrijednosti i načela. Budi u djetetu otpornost, opiranje i samostalnost. U djetetu se budi želja da bude slično ocu. Otac ga mora usmjeriti na put dužnosti i napora. Oslobađa ga »mamine suknje«.

21 Uz druge izvore ovdje osobito uvažavamo djelo: J. COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, KSC, Biblioteka *Orijentacije*, Zagreb 1979, s time da posebno ističemo očevu ulogu u rastu u vjeri djece i mladih.

22 *Nav. djelo*. Usp. *Kateheza sredine*, str. 24-31.

Iz iznesenoga se vidi koji je gubitak za dijete od 3. do 7. godine ako osjeti odsutnost oca, kako se to može teško odraziti za dalji odgoj. U to životnoj dobi potrebna je očeva pouka i tumačenje u konkretnim prilikama života. Primjenjuje se prigodna kateheza. Obazirući se na djetetovu potrebu za napretkom, autoritetom i priznanjem reći će mu otac: »Bog želi da budemo veliki«, ali će isto tako pokazati da je on sam pred Bogom mali, da mu se moli, klanja i da ga poštuje.

Od sedme do devete godine je doba prijelaza na katehezu inicijacije u vjeru po sakramentima. Dijete postaje sve zrelije, postaje svjesno svoga »ja«, jača glas vlastite savjesti. Uz roditelje na dijete utječe škola i prijatelji. Dijete vrednuje ponašanje i prakticiranje vjere svojih roditelja u pohađanju crkve i primanju sakramenata. Potrebna je živa suradnja između obitelji i župnih katehista.²³

U devetoj godini dijete ulazi u konkretni svijet činjenica. Ono je toliko sazrelo da je za njega istina ono što se čini i živi. Bog za dijete između 9. i 12. godine nije više projekcija zemaljskog oca komu se obraćamo s ljubavlju, on je sad svemoguć, pravedan, traži moralni život koji pretpostavlja razmišljanje, on se brine za sve, ispravlja egocentrizam, traži vjeru koja je prosvijetljena i koja će se tako udaljiti od instiktivnoga pojma o Bogu, te će jednoga dana naći Boga kao osobu.

Dolazi doba *predadolescencije (11-14 godina)* kada dijete intenzivnije živi iskustvo udaljavanja od oca i majke. Ta situacija u kojoj roditelji katkada s djecom dolaze u konflikte, pogoduje emancipaciji i otvara stvaralački plan razvoja da se dijete uključi u aktivnost crkvene zajednice.²⁴

Od 11. do 13. godine mladi čovjek prekida s vjerom djetinjstva. Ruši se vjerski život povezan s djetinjstvom. Otkriće roditeljskih zabluda i pogrešaka odjekuje u njegovom vjerskom planu. Njihovo zanemarivanje vjerskog života daje svoje plodove. Jači je utjecaj izvan obitelji, tj. prijatelja, lektire, filmova, gdje se otkriva svijet nevjer. Dolazi do nesigurnosti i nereda. Roditelji se boje kako će ta kriza, koja tek počinje, završiti. Dijete, međutim, traži dublje i nove izraze svog osobnog vjerovanja. Dolazi doba *adolescencije i mladosti* kada se ponovno u životu mladog čovjeka traži uzor u odgojitelju, učitelju i roditelju, kad utjecaj roditelja i njihov junački život i iskrenu vjeru adolescent bolje shvaća i cijeni. Ako roditelji budu poštovali osobnost djeteta, ono će se i dalje pouzdavati u njih. Tako

23 Ovdje bi u nas za pojedina razdoblja trebalo misliti i na rad s roditeljima za rast djece u vjeri. Usp. npr. D. EMEIS, *Zielgruppe Eltern. Ein Handbuch der katechetischen Elternbildung mit Entwürfen zu Einzelprojekten*, Taufgespräch, Fragen des Kleinkindalters und des Vorschulalters, Einführung zur Eucharistie. Herder, Freiburg im Breisgau 1979⁴.

24 U nas je to vrijeme pripreme na sakrament potvrde, koji je u našoj Crkvi shvaćen kao sakrament kršćanske zrelosti i punoljetnosti, što s obzirom na uključenje u aktivnosti crkvene zajednice ima svojih prednosti, ali zbog pubertetskih problema često plodovi kateheze u ovom razdoblju nisu vidljivi.

će oni primjerom, obzirnim savjetima i razgovorima biti uzor i adolescent će reći: »Hoću da nalikujem svojim roditeljima.« Otac je naročito za djevojku »oslon« koji će pomoći da se oslobodi ovisnosti o majci i da se približi muškom biću koje je konačna svrha bioloških i psiholoških promjena koje se zbivaju u njezinu mladenačkom životu. Ako otac ne izvrši te uloge (zbog odsutnosti, nemara ili osobne »nesposobnosti«) djevojka će osjetiti manjak važne pomoći za svoju žensku zrelost.²⁵

Kateheza adolescenta bit će dakle kateheza uzora, od Isusa Krista, prvog uzora, vlastitog oca i majke, prijatelja, katehete do ostalih odraslih s kojima se adolescent želi izjednačiti. Ipak nije sve tako jednostavno. Iako je adolescent prirodno religiozan, ipak će se često izraziti tvrdnjom: »Više ne vjerujem«, što zapravo znači »*Više ne osjećam da vjerujem*«, to jest više ne vjeruje na djetinji način, što u katehezi ne treba uzeti odveć ozbiljno.²⁶ Ispravljajući adolescentov pojam o Bogu ispraviti ćemo njegov pojam na očinstvo Božje. Adolescent mora zauzeti novi odnos prema svojem zemaljskom i nebeskom Ocu. Bog ne sudi i ne kontrolira kao zemaljski otac, koji koristi svoj najviši i sveznajući autoritet. Kad bi bilo tako, množio bi se samo strah, tjeskoba i pobuna. Ali Bog je u dubinama našega napora, naše slobode i ideala. Bog želi da budemo sustvaratelji s njim. On nam želi dobro. Zato »ubiti nebeskog Oca u sebi znači ubiti samoga sebe«²⁷. Kateheze za adolescente morat će govoriti o Kristu u odnosu prema Ocu, o Kristu koji predlaže križ svojim učenicima radi Kraljevstva nebeskoga. On je došao vršiti volju Očevu! Tako vjera odraslog adolescenta postaje osobna, ali i vjera Crkve, objektivna i konkretna. Više ne promatra Krista izvan sebe, nego ga promatra u svojem vlastitom djelovanju, u sebi. Odsada postaje svjestan da Krist uzima njega u svoju službu, dok je prije gledao Krista u svojoj službi. *Krist je sada onaj koji ga šalje dajući mu svoje poslanje.*²⁸ Tu kateheza mladeži mora pomoći da pripremi mladog čovjeka za odabir zvanja, zanimanja, izbor bračnog druga i da ga uputi na život djelotvornog odraslog kršćanina. Roditelji uvijek ostaju otac i majka svoje djece. Više nemaju nad djecom vlast odgoja, ali im od djece pripada ponos na njih, poštivanje i čast.

4. Otac u današnjoj obitelji. Kako propušteno nadoknaditi?

Vidjeli smo da je u prošlosti otac bio većinom cijeli dan u obitelji kao autoritet i uzor. Danas, nažalost, zbog suvremenog načina života često ima ulogu umornog gosta, koji se mora truditi kako bi si osigurao tu ulogu

25 J. COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, str. 81.

26 Tema nastavne jedinice u vjeronauku ne smije biti postavljena u formi negativizma, npr. Više ne vjerujem, nego u upitnom obliku: Kome vjerovati?

27 Usp. Bog Otac, J. COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, str. 94.

28 *Isto*, str. 108.

bar na koncu tjedna za vikend, ako i tada nije zauzet nekim drugim poslom. Tako se često očev udio u odgoju i rastu djece u vjeri svodi na minimum, a breme odgoja stavlja se majci koja je isto tako ponajčešće zaposlena. Poradi takvih situacija vjersko iskustvo oca i majke i u dobrim vjerničkih roditelja izostaje u prenošenju vjere. U našoj situaciji k tome moramo pridodati mnogo u vjeri indiferentnih roditelja, zatim mješovite brakove, rastavljene i ponovno civilno vjenčane, ili samo civilno vjenčane.

Kad se govori o našoj obiteljskoj katehezi, treba istaknuti da su mnogi od roditelja imali drukčiji, ili čak *nikakav*, vjeronauk, te da samo kritika takvog stanja neće dati ploda. Vjersko je neznanje veliko, osobito ratnih i poratnih naraštaja. Ne može se reći da su svi oni nevjernici, pogotovo ako djecu šalju na redoviti vjeronauk. Stoga je potrebno postaviti pitanje: Što nam je činiti?

Veoma je važno proučiti i poučavati očeve kada se i kako oni moraju uključiti u obiteljsku katehezu. Neke trenutke, kao što su priprava na ženidbu i krštenje djeteta prilično dobro su organizirani, ali se može još bolje iskoristiti u odgoju djece. Hvalevrijedno je za to uvođenje zajedničkih tečajeva za brak na razini grada ili dekanata. Kad je posrijedi krštenje djeteta, obično otac dolazi na dogovor za krštenje k župniku. Već je i to prigodno za razgovor općenito o očevoj ulozi u obitelji. Za vjeronauk djece, poglavito za sakramente inicijacije uvedeni su roditeljski sastanci, na koje se, nažalost, odaziva malo očeva, te se i po tome vidi da je vjerski odgoj uglavnom prepušten majci. Neobično su važni i korisni prinosi obiteljskih ljetnih škola i kongresa. No, šteta je što u nas pastoralni i planski rad nisu usklađeni onako kako bi bilo plodotvorno.

U nas se počesto ističe, osobito u posljednje vrijeme, potreba uvođenja obiteljske molitve jer je ona u mnogim obiteljima zanemarena. Doduše, prevedeno je više priručnika, molitvenika za roditelje i djecu, za obitelj, ali nam više od toga manjkaju formule molitava koje bi zajedno mogli moliti i očevi i djeca.²⁹ Molitva mora biti prilagođena djeci, ali ne i djetinjasta. Koristan bi bio i prijeko potreban katekizam za obitelj,³⁰ koji ne bi bio u raskoraku između obiteljske i školske odnosno župne kateheze, kao što je to danas.³¹

29 Većina ovih knjižica prevedena je s njemačkog jezičnog područja, gdje su takve knjižice pomoćna sredstva za njihove već dobro primljene obiteljske molitve u kršćanskim obiteljima i služe za produbljenje obiteljske i osobne molitve. Npr. M. LEIST, *Molitvenik za djecu i njihove roditelje*, Đakovački Selci 1983. Ili FISCHER – WOLLPERT, *Obitelj moli i razmatra*, Đakovački Selci 1984.

30 M. ŠIMUNOVIĆ, *Katekizam za obitelj. Obitelj u službi odgoja potpunog čovjeka, u: Obitelji, postani ono što jesit*, Radovi simpozija o Pobudnici pape Ivana Pavla II, Đakovo 1984, str. 85-94, ovdje 93.

31 Suvremeni katekizmi imaju antropološki pristup. Dakle, počinju od životne situacije, ali ne vode brigu o vjerskom odgoju koji je dijete dobilo u obitelji, kakvu je sliku o Bogu dobilo, koje sadržaje primilo i kakve molitve naučilo.

RELIGIOUS UPBRINGING OF CHILDREN AND ADOLESCENTS

Josip JAKŠIĆ

Summary

The author considers the role of the father in the religious upbringing of children and adolescents as being an irreplaceable one; especially concerning the forming of a picture of God as the Father, a picture which modifies itself in the course of coming to maturity. Precisely in this respect the author investigates the duty and the role of the father on the background of the Old and the New Testament.

In ancient Israel, the members of the household and the children listened to the revelation of the Word of God. In this case the father was not limited to explain to his children, he also gives account of his personal experience of religion. The father stood before his children as a guarantee of the religious traditions of his whole people, endeavouring to inoculate them into the hearts of his children.

In the Gospels, the parables of Christ speak in an incomparable way how to get nearer to God. The diversity of these illustrations does not impart a fictive picture of God. God is the father whose relationship to man is also that of a Father.